

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЧЛЕНІВ СПОРТИВНОЇ КОМАНДИ НА РІВЕНЬ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ

Олена ПОЛЯНИЧКО, Мирон ІЛЬНИЦЬКИЙ, Сергій ГРОНА,
Світлана КУМСКОВА

Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ

Анотація. В роботі представлені дані досліджень які проводилось у 2007 – 2008 роках. В експерименті взяли участь 19 спортсменів чоловічої статі у віці від 17 до 27 років, члени збірної команди ФК «Нафком» (м. Бровари). Проведен аналіз взаємовідносин спортсменів в залежності від ігрових амплуа.

Ключові слова: футбольна команда, індивідуально-психологічні особливості, ігрові амплуа, міжособистісні взаємостосунки.

Постановка проблеми Сучасний етап розвитку спортивних досягнень у країні вимагає від спеціалістів у сфері практичної психології та фізичного виховання все більшої уваги щодо питань міжособистісних взаємостосунків у спортивних командах. Саме вони впливають на реалізацію потенціалу спортсменів та спортивної команди в цілому, несуть у собі психо-профілактичні функції, охороняють чи навпаки напружують психіку спортсменів від надмірних емоційних перевантажень у процесі спортивної підготовки та під час змагань. Практика показує, що часто міжособистісні відносини обумовлені різницею в психології спортсменів.

Визначення складу футбольної команди, призначення ігрових амплуа спортсменам повинно вирішуватися індивідуально з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей футболістів, що допоможе прогнозувати майбутні міжособистісні взаємостосунки між членами спортивної команди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Над проблемою групових процесів у спортивних командах працювали: С. Бринза, Кенані Салім, Ю. А. Коломійцев, О. І. Кудерміна, Б. Ф. Ломов, Г. В. Ложкін та ін.

Для систематизації досліджень сумісності запропоновано декілька класифікацій, які різні за своїми підходами.

Коломійцев Ю. А. запропонував наступну класифікацію різних видів сумісності та несумісності: психофізіологічну (сумісність темпераментів, злагодженість сенсомоторних актів), психологічну (характер, інтелект, здібності до співпереживання) та соціальну (поєднання типів поведінки, спільності установок, потреб і інтересів, ціннісних орієнтацій). Багато прикладів у спорті, коли два не дуже сильних гравця в парі можуть обіграти більш індивідуально-сильніших. Вдало підібрані нападники, які гарно розуміють один одного, більш результативні, ніж ті, які більш індивідуально-сильніші. Справа не тільки в тому, скільки часу спортсмени грають один з одним, а наскільки вони тонко розуміють один одного. Включаються психологічні механізми, які швидко допомагають налагодити контакт між гравцями [1]. До запропонованої класифікації М. Шоу відносяться два типа психологічної сумісності: сумісність за потребами та сумісність за поведінкою. До розробленої класифікації М. М. Обозова та А. М. Обозова відносяться три підходи вивчення феномена психологічної сумісності: структурний (сумісність розглядається як схожість чи розбіжність індивідуально-психологічних характеристик партнерів); функціональний (узгодженість внутрішньо-групових функцій чи ролей партнерів); адаптивний (мається на увазі не сама сумісність, а її наслідок) [2]. Характеристика групової взаємодії, на думку С. Бринзак [3], дуже близька за змістом з такими характеристиками як згуртованість та організованість, що робить процес дослідження психо

логічної сумісності важким для дослідників. Зміст міжособистісного сприймання обов'язково включає в себе інтерпретацію поведінки іншого спортсмена. Важливе значення у міжособистісному сприйманні має соціально-психологічна ідентифікація, емпатія, соціально-психологічна рефлексія. Т. С. Виготський зазначав, що особистість стає для себе тим, що вона є в собі, через те, що вона являє собою для інших.

В. Шутц визначає міжособистісну сумісність як такі відносини між двома або більш індивідами, при яких досягається той або інший ступінь взаємного задоволення міжособистісних потреб.

Знання тренером змісту та механізмів міжособистісного сприймання значною мірою полегшує йому налагодження комунікативних контактів зі своїми вихованцями і допомагає підтримувати високий рівень психологічної сумісності спортивної команди.

Мета дослідження – аналіз впливу індивідуально-психологічних особливостей спортсменів на рівень міжособистісних взаємостосунків у футбольній команді.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз дослідження міжособистісних взаємостосунків у літературі з психології.

2. Експериментально дослідити вплив індивідуально-психологічних особливостей членів футбольної команди на рівень міжособистісних взаємостосунків у спортивній команді.

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті тестування футбольної команди за методикою «ОМО» (запитальник міжособистісних відносин А.А. Рукавішнікова, російська версія запитальника «FIRO» – Fundamental Interpersonal Relation Orientation, розробленого американським психологом В. Шутцем) та вивчаючи показники потреби включення, контролю, афекту у досліджуваних, перш за все, аналізувалися оцінки, які ми отримали за цими основними шкалами. Характеристика поведінки членів збірної команди по футболу дається на основі отриманих даних. Чим більше значення та розрив між власною і необхідною від оточуючих поведінкою, тим більш вірогідний внутрішній конфлікт.

Екстремально-високий показник Іе (виражена поведінка в області «включення») зафіксовано у нападаючого № 1, та захисника № 4, високі показники – у захисника № 5, та у півзахисників № 12, 13, 14, 15, 16, що характеризує півзахисників як більш активних, здатних до створення й підтримання задовільних відносин з іншими членами команди, на основі яких виникають взаємодія й співробітництво. Півзахисники активно прагнуть належати до різних груп, бути включеними, як найчастіше перебувати серед людей; прагнуть приймати навколишніх, щоб вони, у свою чергу, приймали участь у їх діяльності, проявляли до них інтерес.

З погляду самооцінки потреба включення виявляється у бажанні почуватися значущою особистістю. Поведінка, що відповідає потребі включення, спрямована на встановлення зв'язків між людьми, які можна обрисувати поняттями виключення або включення, належності, співробітництва. Потреба бути включеним трактується як бажання подобатися, привертати увагу, інтерес. Навіть якщо ця увага негативна, особистість частково вдоволена, тому що нарешті хтось звернув на неї увагу. Бути спортсменом не схожим на інших, тобто бути індивідуальністю – інший аспект потреби включення. Більша частина прагнень спрямована на те, щоб бути поміченим, звернути на себе увагу, щоб відрізнятись від інших людей, бути індивідуальністю. Основним у цьому виділенні з маси інших є те, що потрібно домогтися розуміння.

Низькі показники Іе зафіксовані у захисників № 7, 8, та півзахисника № 10. Низькі значення говорять про те, що спортсмени не почувують себе добре серед людей (можна припустити, що й серед членів команди) і будуть мати схильність уникати контактів. Так, гравець № 10 за віком найстарший серед півзахисників. Подальше вивчення та врахування коефіцієнту взаємної сумісності серед групи півзахисників було отримано підтвердження про психологічну не сумісність гравця № 10 з членами його футбольного амплуа.

Дослідження показників Іw – вимагання поведінки в області «включення» показало, що високі показники зафіксовані у гравця № 16 (півзахисник), які свідчать про прагнення особистості, щоб оточуючі запрошували приймати участь у його справах, докладали зусилля для того, щоб бути в його товаристві, коли він сам для цього нічого не робить. Низькі значення при-

пускають, що особистість проявляє тенденцію до спілкування з малою кількістю людей, не виявляючи поведінки, яка була б спрямована на пошук контактів, на прагнення належати до груп.

Екстремально-низькі та низькі результати зафіксовані у нападника № 3 та захисників № 4, 6, 8, 9. Низькі значення дозволяють припускати те, що захисники виявляють у команді тенденцію спілкуватися з малою кількістю людей, не проявляють поведінки, яка була б спрямована на пошуки контактів, на прагнення належати до будь яких груп.

Екстремально-низькі показники вираженої поведінки в області «контролю» – показник Се, мають гравці № 4, 7. Це показник того, що захисники активно уникають прийняття рішень і не можуть взяти на себе відповідальності. Низькі значення по цьому показнику мають гравці № 1, 2, 3 – нападники, воротар, захисники № 6, 9, півзахисники № 10, 16. В цілому 58 % гравців футбольної команди мають низькі показники Се, що може дуже суттєво впливати як на результативність командної гри, так і на міжособистісні взаємини. Високий показник «контролю» має тільки лікар команди, що свідчить про його прагнення контролювати й впливати на навколишніх, брати у свої руки керівництво й прийняття рішень за себе й інших.

Високі значення показника Сw – (необхідна поведінка в області «контролю») мають нападники № 1, 2, 3, захисники № 5, 6, 8, воротар, лікар та півзахисники № 11, 12, 1. Це відображає потребу в залежності, чекаючи контролю й керівництва з боку навколишніх, небажання брати на себе відповідальність. Низькі значення показника Сw припускають, що індивід не приймає контролю над собою. Це – гравці № 2 (нападак), № 7 (захисник), № 10, 14, 15 (півзахисники).

Потреба в афекті на рівні саморозуміння визначається як потреба індивіда почувати, що він гідний любові. Вона звичайно стосується близьких особистих емоційних відносин між двома особистостями. Емоційне відношення є відношенням, яке може існувати, як правило, між двома людьми, тоді як відносини в області включення й контролю можуть існувати як у парі, так і між індивідом і групою осіб. Потреба в афекті веде до поведінки, метою якої є емоційне зближення з партнером або партнерами. Поведінка, що відповідає потребі в емоційних зв'язках у групах, свідчить про встановлення дружніх відносин і диференціації між членами групи. Якщо така потреба відсутня, то індивід, як правило, уникає близького зв'язку. Загальним методом запобігання близького зв'язку з якою-небудь однією людиною є дружнє ставлення з усіма членами групи. На емоційному рівні дана потреба визначається як прагнення створювати й зберігати почуття взаємного теплого емоційного відношення. Вона включає: здатність любити інших людей у достатньому ступені; розуміння, що тебе люблять в достатньому ступені.

В нашому дослідженні коефіцієнту взаємної сумісності в діаді «воротар-захисник» ми отримали наступні дані: в діаді «воротар – гравець № 8» по фактору І – ми маємо повну сумісність. На нашу думку, в діадах «воротар – гравець № 5» по фактору І, та в діаді «воротар-гравець № 9» по фактору А при умові регуляції психологічної сумісності можливо отримати позитивну динаміку взаємовідносин. Воротар відчувається добре серед людей та має тенденцію їх шукати, схильний установлювати близькі відносини почуттів. Має сильну потребу бути прийнятим іншими, але не бере на себе відповідальності, має коливання при прийнятті рішень, відчуває потребу в залежності.

Захисники в команді повинні вільно володіти всіма елементами техніки гри, уміло протидіяти супернику з м'ячем і без нього, своєчасно взаємодіяти при організації оборони й атаки не тільки між собою, а й з воротарем команди.

Показники по фактору С доводять, що захисники не приймають контролю над собою, що може негативно відобразитись на сумісній ігровій діяльності в діаді «воротар – захисник».

Досліджуючи коефіцієнт взаємної сумісності в діаді «захисник – захисник», отримані наступні результати: в діадних стосунках «гравець № 4 – гравець № 9» по фактору А, та «гравець № 5 – гравець № 7» по фактору І відмічені позитивні результати. Гравець № 6 та гравець № 8 не мають жодного позитивного коефіцієнту з гравцями свого амплуа. Натомість з гравцями півзахисту у них є позитивні взаємні відносини: «гравець № 6 – гравець № 13, 16»;

«гравець № 8 – гравець № 11, 13, 16». Тренеру рекомендовано звернути увагу на «психологічне положення» гравців № 6, та № 8 та враховуючи їх фізичну підготовку перевести до групи півзахисників, змінивши їх амплуа. Це, на нашу думку, може поліпшити не тільки взаємовідносини в команді, а й вплинути на результативність гри як в захисті, так і в півзахисті.

Досліджуючи коефіцієнт взаємної сумісності в діаді «нападаючий – нападаючий», ми отримали наступні результати: отримано позитивний коефіцієнт взаємної сумісності по фактору А між гравцями № 1 та № 2.

Гравець № 3 не має позитивних результатів взаємної сумісності с гравцями свого амплуа, але в діадних стосунках «нападаючий – півзахисник» («гравець № 3 – гравець № 12») є позитивний результат, який необхідно тренеру враховувати при плануванні тактичних дій у нападі чи змінити амплуа гравця № 3, перевести його в групу півзахисників.

Як бачимо, з наведених результатів дослідження в діадних стосунках «гравець № 1 – гравець № 13», «гравець № 2 – гравець № 10, 12, 15», «гравець № 3 – гравець № 12» коефіцієнт взаємної сумісності позитивний. Гравець № 11, 14, 16 не мають позитивних результатів у діадних стосунках «нападаючий – півзахисник». Але, гравці № 11, 14, 16 мають позитивні міжособистісні стосунки між собою та всередині свого амплуа. Так гравець № 11 по фактору І в діадних стосунках з гравцем № 12 та гравцем № 14, по фактору С – з гравцем № 14 та гравцем № 15 має позитивний результат. Гравець № 14 встановлює «психологічний контакт» по фактору І та С з гравцем № 11. Гравець № 16 має психологічну сумісність по фактору І з гравцями № 11 та 14. Тільки гравець № 10 не має психологічної сумісності в межах свого амплуа.

Тренеру було рекомендовано звернути увагу та перевести гравця № 10 до «захисту» чи «нападу», залежно від його фізичної підготовленості та професійної футбольної майстерності. Тому, гравець № 10 в діадних стосунках з гравцем № 2 («нападаючий – півзахисник») та з гравцями № 4, 5 («півзахисник – захисник») має позитивні результати коефіцієнту психологічної сумісності по факторам А, І.

Тренерові доводиться бути “буфером” між мікрогрупами в команді, поведінка в кожній з них визначається мікрокліматом, у якому вона живе, що зумовлює специфічні норми поведінки. Саме вони значною мірою визначають стабільність соціальних взаємин як у мікрогрупі, так і в команді в цілому.

Висновки

1. Ефективна команда може складатися з дуже різних особистостей, тому тренеру та психологу необхідно звертати увагу на рівень психологічної сумісності та міжособистісні відносини між її членами.

2. Необхідно враховувати показники психологічної сумісності між членами команди в діадних стосунках при виборі амплуа спортсменів, для поліпшення психологічного клімату в команді, що в свою чергу допомагає уникнути конфліктних ситуацій, які виникають під час тренувань та змагань між її членами.

Перспективи подальших досліджень. Виявлення ефективних засобів та методів в діяльності практичного психолога з оптимізації психологічної сумісності спортивної команди.

Список літератури

1. *Ильин Е. П.* Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – С. 241 – 243.
2. *Обозов Н. Н.* Совместимость и срабатываемость людей / Н. Н. Обозов. – СПб. : Облик, 2000. – 212 с.
3. *Бринзак С.* Психологічна сумісність та її оцінка в спортивній команді // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10, т. 4., С. 36 – 40.

**ВЛИЯНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ
ЧЛЕНОВ СПОРТИВНОЙ КОМАНДЫ НА УРОВЕНЬ
МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ**

**Елена ПОЛЯНИЧКО, Мирон ІЛЬНИЦЬКИЙ, Сергей ГРОНА,
Светлана КУМСКОВА**

Межрегиональная академия управления персоналом, г. Киев

Аннотация. В работе представлены данные исследований, которые проводились в 2007-2008 гг. В эксперименте приняли участие 19 спортсменов мужчин в возрасте от 17 до 27 лет, члены сборной команды ФК «Нафком» (г. Бровары). Проведен анализ взаимоотношений спортсменов в диадных отношениях в зависимости от игровых амплуа.

Ключевые слова: футбольная команда, индивидуально-психологические особенности, игровые амплуа, межличностные взаимоотношения.

**INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS INFLUENCE
OF SPORTS TEAM MEMBERS ON INTERPERSONAL ATTITUDES**

**Helen POLYANICHKO, Miron ILNIZKIJ, Sergiy GRONA,
Svetlana KUMSKOVA**

Inter-Regional Academy of Personnel Management, Kiev

Abstract. This work contains research data, which was taken during 2007-2008 years. 19 male sportsmen, members of combined football club team "Nafkom" (city Brovary), from 17 to 27 years took part in this experiment. Analysis of sportsmen interrelations took place in dyadic relationships in subject to play roles.

Key words: football team, specific psychological characteristics, play roles, interpersonal attitudes.